

Любомир Хахула

кандидат історичних наук,

докторант Центру дослідження українсько-польських відносин

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID.org/0000-0002-9954-9962

l.khakhula@gmail.com

DOI: 10.33402/up.2018-11-154-164

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Проаналізовано головні інституційні форми історичної політики Республіки Польща наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. через діяльність таких державних акторів, як Інститут національної пам'яті, Рада охорони пам'яті боїв і мучеництва, громадські опікуни пам'яток, історичні музеї, громадські організації. Історичною політикою називають таку діяльність політичної еліти, що спрямована на формування характеру колективної пам'яті через інструменталізацію історичних знань. Головними інституційними акторами такої політики є органи державної адміністрації, спеціально створені інституції (напр., інститути національної пам'яті), державні та громадські музеї, громадські організації. Історична політика Польщі періоду трансформації почала набувати інституційних форм наприкінці ХХ ст. з утворенням Інституту національної пам'яті. У 2004 р. за сприяння президента Варшави Леха Качинського було відкрито Музей Варшавського повстання, який започаткував період «нової історичної політики» – звернення консервативної еліти Польщі до славних сторінок історії, наголошення на терпіннях польського народу і кривдах, завданих їм сусідами. Водночас існувало й відмінне трактування історичної політики, яке представляли ліберальні політичні діячі, зокрема з оточення партії «Громадянська платформа». Конфлікт щодо інституційних способів реалізації історичної політики виявився в дискусіях навколо форми і змісту Музею Другої світової війни в Гданську.

Ключові слова: історична політика, Республіка Польща, інституція, історичні музеї, місця пам'яті.

Для регіону Центрально-Східної Європи поняття «історична політика» є відносно новим. Його почали активно застосовувати в публічному та академічному дискурсах щойно з початком ХХІ ст.¹. Проте практики, які можна описати з допомогою

¹ Twenty Years After Communism: The Politics of Memory and Commemoration / ed. M. Bernhard, J. Kubik. New York: Oxford University Press, 2014. 384 p.

цього терміна, є набагато давнішими. Уже після розпаду СРСР кожна з незалежних держав регіону в процесі трансформаційних змін провадила свою історичну політику, яка полягала у зміні герба, назви держави, встановленні національних свят, руйнації старих пам'ятників і будівництві нових. Саме такі заходи, як вважає дослідниця Ізабелла Мейн, є «ознаками історичної політики, яку здійснює держава»².

У середовищі дослідників-гуманітаристів історична політика як наукова проблема постала теж недавно, хоча термін (нім. Geschichtspolitik) виник у Німеччині наприкінці 1980-х рр., під час Historikerstreit – дискусії істориків про спадщину нацизму³. Тоді ж політичні практики, пов'язані з історичними знаннями, відносили радше до символічної сфери – історичних інсценізацій, ритуалів, дискурсів⁴. Із часом з'явилися точніші визначення поняття, як, наприклад, польської дослідниці Анни Вольф-Повензької: «Історичною політикою є свідомі дії політичного класу, його адміністрації, урядовців, що мають на меті формування сфери і характеру колективної пам'яті»⁵. Її колега Томаш Стрик переконував, що метою такої діяльності є «інтеграція громадян, легітимізація держави і власного політичного табору, делегітимізація і подолання супротивників, посилення позиції держави на міжнародній арені і навіть примушення сусіда до територіальних поступок»⁶.

Історична політика зазвичай має інституційний вимір, що виявляється у діяльності класичних та новостворених державних інститутів, громадських організацій та ін. Дослідники вирізняють чотирьох головних акторів, які формують історичний образ народу в демократичному суспільстві. Ними є уряд як політичний репрезентант, органи самоврядування, що формують і підтримують регіональні контексти історії, незалежні медіа і громадянське суспільство, об'єднане в товариства та організації, зокрема конфесійні⁷. Український історик Георгій Касьянов розширив коло мнемонічних акторів, поділивши їх на державні інститути, недержавні організації та професійних істориків⁸. Додамо, що історична політика як частина

² Main I. *How Is Communism Displayed? Exhibitions and Museums of Communism in Poland. Past for the eyes. East European Representation of Communism in Cinema and Museums after 1989* / ed. O. Sarkisova and P. Apor. Budapest; New York: Central European University Press, 2008. P. 395.

³ Historikerstreit. Spór o miejsce III Rzeszy w historii Niemiec / red. M. Łukasiewicz. Londyn: Aneks, 1990. 132 s.

⁴ Kalicka J., Witek P. *Polityka historyczna. Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci* / red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba. Warszawa: Wyd-wo Naukowe Scholar, 2014. S. 378.

⁵ Wolff-Powęska A. *Pamięć – brzemię i uwolnienie: Niemcy wobec nazistowskiej przeszłości (1945–2010)*. Poznań: Wyd-wo Zysk i S-ka, 2011. S. 69–70.

⁶ Стрик Т. Невловні категорії. Нариси про гуманітаристику, історію і політику в сучасних Україні, Польщі та Росії. Київ: Ніка-Центр, 2015. С. 31.

⁷ Traba R. *Przeszłość w teraźniejszości. Polskie spory o historię na początku XXI wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009. S. 61.

⁸ Касьянов Г. *Past Continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х: Україна та сусіди*. Київ: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. С. 102–200; див також: Lytvyn M., Khakhula L. *How and why politicians use history. East European Historical Bulletin*. Drohobych, 2019. Issue 10. P. 196–199.

національного процесу «зміцнює ідентичність через пригадування славних подій, приховування злочинів з минулого, винайдення традиції від основ, демонізацію в історії ролі чужих і ворогів, а також творення «одвічних» ворогів»⁹.

Мета статті – аналіз інституційних форм історичної політики Республіки Польща наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. через діяльність державних акторів політики.

Традиційно активізацію історичної політики (відомої як «нова історична політика») пов'язують із 2004 р., коли президент Варшави Лех Качинський ініціював створення інтерактивного Музею Варшавського повстання, відкритого до 60-річчя цієї події. Такі заходи в комеморативній сфері розуміли як польську відповідь на діяльність «Центру проти вигнань» Еріки Штайнбах, у якій вбачали «ревізію ФРН історії і спробу скинути із себе вину»¹⁰. Водночас оточення Леха Качинського з консервативними поглядами було переконаним, що Польща не розраховувалася до кінця з історією, адже увесь період ПНР був продовженням окупації, уже радянської¹¹. Тож Музей Варшавського повстання мав розпочати процес звільнення від чужої історії і наповнити поляків почуттям гордості за свою, справжню історію. Відділом Музею є Інститут Стефана Стажинського (президента Варшави у 1934–1939 рр.), який через свою освітню, дослідницьку, видавничу діяльність «ламає негативні стереотипи про Варшаву»¹².

Зазначимо, що передумовами активізації польської історичної політики стало прийняття 18 грудня 1998 р. закону про створення Інституту національної пам'яті Польщі (повна назва – Інститут національної пам'яті – Комісія з розслідування злочинів проти польського народу (Instytut Pamięci Narodowej. – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, далі – ІНП)¹³. Інституція, утворена Сеймом через подолання вето президента-посткомуніста Александра Квасневського, провадила люстрацію, публічну освіту, розсекречувала та публікувала архівні документи¹⁴. Діяльність ІНП також полягала в роботі з документами органів безпеки держави, створених і зібраних у період від 22 липня 1944 р. до 31 липня 1990 р., а також із документами органів безпеки III райху, СРСР. Крім пошуку злочинів проти польського народу та люстраційної діяльності, на ІНП було покладено також завдання з публічної освітньої активності (виставкової, видавничої, дослідницької). Відповідно, структура ІНП складалася із чотирьох офісів – Головної комісії з розслідування злочинів проти польського народу, Офісу поширення та архівації документів, Офісу публічної освіти, Люстраційного бюро. Управлінські функції ІНП виконував Голова, якого на п'ятилітній термін призначав Сейм, за згодою

⁹ Nijakowski L. Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny. Warszawa, 2008. S. 19.

¹⁰ Cenckiewicz S., Chmielecki A., Kowalski A., Piekarska A. Lech Kaczyński. Biografia polityczna 1949–2005. Poznań: Wyd-wo Zysk i S-ka, 2013. S. 906.

¹¹ Ibidem. S. 910–911.

¹² Instytut Stefana Starzyńskiego. URL: <https://www.1944.pl/artukul/oddzialy-muzeum,4515.html> (дата звернення: 5.03.2019).

¹³ Dziennik Ustaw. 2007. Nr 63. Poz 424.

¹⁴ Портнов А. Історії для домашнього вжитку. Есеї про польсько-російсько-український трикутник пам'яті. Київ: Критика, 2013. С. 123; Dziennik Ustaw. 2007. Nr 63. Poz. 425.

Сенату і з подання Колегії Інституту національної пам'яті – Комісії з розслідування злочинів проти польського народу¹⁵. Першим головою ІНП у 2000–2005 рр. був професор Леон Керес.

Прихильники історичної політики розуміли необхідність існування ІНП як умову «зміцнення публічного дискурсу про минуле (...) через різні форми інституціоналізації цього дискурсу»¹⁶. Критики згаданих практик наголошували на тому, що така активність призведе лише до інструменталізації історії в політичних цілях. Додамо, що різночитання ролі політичної еліти в консолідації польського народу своїми коренями сягає це періоду поділеної Польщі, коли сформувалася традиція суспільно-політичної діяльності, що ґрунтувалася на дихотомії «позитивізм-романтизм». Представники першої традиції розбудову держави розуміли як постійну працю, подекуди співпрацю з ворогом задля майбутнього. Прихильники романтичної візії вбачали лише один шлях – через повстання і зриви, здобувати державність зі зброєю в руках. На початку другої декади ХХІ ст. польський соціолог Едмунд Внук-Ліпінський романтиками називав прихильників партії «Право і Справедливість» (далі – ПіС), позитивістами – діячів Громадянської платформи¹⁷.

Не випадково саме консервативна партія ПіС стала головним промотором «нової історичної політики». У необхідності її реалізації переконували й співробітники ІНП, особливо за головування у 2005–2010 рр. історика-медієвіста Януша Куртики. 30 березня 2006 р. Інститут національної пам'яті організував публічну дискусію на тему «Польська історична політика» за участю Маршалка Сейму РП Марєка Юрека, історика Анджея Новака, посла від Громадянської платформи Аркадіуша Рибіцького, співробітника Музею історії Польщі Павла Скібінського. Учасниками дискусії від ІНП були його директор Януш Куртика та директор Бюро публічної освіти Інституту Ян Жарин. Тези, висловлені під час дискусії, стали ключовими у формуванні польської стратегії консолідації нації навколо славних сторінок історії. Краківський історик А. Новак функцію ІНП вбачав у «дбанні про свою, а не чужу пам'ять»: «Одним із завдань історичної політики після 2005 р. має бути віддання переваги романтичній традиції, на якій особливо наголошував Іван Павло ІІ, продовжуючи думку кардинала Стефана Вишинського»¹⁸. Для Я. Куртики історія була «полем для свободи слова, свободи думки. Але історична політика – справа держави»¹⁹. До слова, частина співробітників ІНП, зокрема професор Ян Жарин, розпочали згодом політичну кар'єру.

Ідейні засади польської історичної політики та їхня реалізація продемонстрували важливість впорядкування місць пам'яті і в межах Польщі, і за кордоном. Історичну політику Польщі в пам'яткоохоронній сфері реалізовувала Рада охорони пам'яті боїв і мучеництва (далі – РОПБМ) (утворена ще 1947 р. під назвою Рада

¹⁵ Informator Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Lublinie. Lublin, 2007. 70 s.

¹⁶ Nijakowski L. Polska polityka pamięci... S. 41–42.

¹⁷ Nizinkiewicz J. «Mamy dziś trzy Polski». *Rzeczpospolita*. 2013. 14–15 grudnia. S. 45.

¹⁸ Polska polityka historyczna. *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*. 2006. Nr 5 (64). S. 7.

¹⁹ Махун С. Януш Куртика: «Історична політика – це справа держави». *Дзеркало тижня*. 2009. 5–11 грудня. С. 14.

охорони пам'ятників мучеництва²⁰). Закон, який підписали президент Болеслав Берут і голова Ради Міністрів Юзеф Циранкевич, передбачав, що новостворений орган буде діяти під наглядом Міністерства культури і мистецтва й матиме дорадчі функції. У 1988 р. орган змінив назву на Рада охорони пам'яті боїв і мучеництва та діяв уже при голові Ради Міністрів. 1 серпня 2016 р. РОПБМ було ліквідовано, а її функції перейшли до Міністерства культури та національної спадщини та Інституту національної пам'яті²¹.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., коли секретарем РОПБМ був історик Анджей Пшевознік, інституція відіграла важливу роль у відновленні польських військових цвинтарів за кордоном, зокрема в Україні. Рада здійснювала опіку над похованнями польських офіцерів у Биківні, Старобільську, Харкові та здійснювала складний перемовний процес із відновлення Польського військового меморіалу (у Польщі відомого як Цвинтар Орлят) на Личаківському цвинтарі у Львові. Перемовини, що тривали майже п'ятнадцять років і неодноразово зривалися і польською, і українською стороною, закінчилися лише після Помаранчевої революції 2004 р.²² 24 червня 2005 р. Президенти України та Польщі Віктор Ющенко та Александер Квасневський урочисто відкрили Цвинтар Орлят та Меморіал Української галицької армії. Церемонія за участі не лише державних діячів, а й духовенства Римо-католицького костелу та Греко-католицької церкви розпочала традицію щорічних комеморативних громадсько-релігійних практик із спільного покладання квітів та запалення свічок на українських та польських могилах 1 листопада²³.

Функція історичної політики, що полягає в охороні пам'яток національної спадщини, на місцевому рівні відведена громадським опікунам пам'яток, інституту, утвореному на основі Закону РП від 23 липня 2003 р. «Про охорону пам'яток і опіку над пам'ятками». Такі громадські опікуни, яких на внесок воеводського опікуна над пам'ятками призначає староста місцевості, де проживає претендент, мають виконувати «діяльність, пов'язану із збереженням цінності пам'яток і утримання їх в найкращому стані, а також поширювати інформацію про пам'ятки²⁴.

На початку ХХІ ст. популярної форми набула інституціоналізація історичної політики через діяльність історичних музеїв, яку в публіцистиці вже охрестити

²⁰ Ustawa z dnia 2 lipca 1947 r. o utworzeniu Rady Ochrony Pomników Męczeństwa. *Dziennik Ustaw*. 1947. Nr 52. Poz. 264. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU-19470520264/O/D19470264.pdf> (дата звернення: 4.05.2019).

²¹ Wchodzą w życie przepisy noweli ustawy o IPN dot. likwidacji ROPWiM. URL: <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/wchodza-w-zycie-przepisy-noweli-ustawy-o-ipn-dot-likwidacji-ropwim,12496.html> (дата звернення: 27.04.2019).

²² Детальніше див.: Хахула Л. «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискурси про Україну / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2016. С. 178–208.

²³ Відкриття військових поховань у Львові та польсько-українські стосунки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/931890.html> (дата звернення: 27.12.2018).

²⁴ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. *Dziennik Ustaw*. 2003. Nr 162. Poz. 1568. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU-20170002187/T/D20172187L.pdf> (дата звернення: 2.02.2019).

«пам'яттєвим бумом» (від англ. *memory boom*). Як зауважив історик мистецтва, директор Міжнародного центру культури в Кракові у 1991–2018 рр. Яцек Пурхля, у посткомуністичній Європі «зацікавлення нового політичного класу культурою було передусім зумовлене черговими спробами інструменталізації культури для потреб нової державної ідеології. Культура особливо для правих партій стала зручним знаряддям для здійснення гри на національних емоціях»²⁵. Відкриття Музею Варшавського повстання започаткувало появу низки інших музеїв, візуально багатих та складних за тематикою. У 2009–2017 рр. тривав процес будівництва Музею Другої світової війни у Гданську – місті, що після Другої світової війни формувало свою ідентичність на багатогранній історичній спадщині. Польський політик Дональд Туск, уродженець Гданська, вважав, що «душу міста вбили нацисти, а війна і радянське варварство знищили його матерію»²⁶. Відродження міста і його пам'яті після Другої світової війни, а особливо в демократичній Польщі відбувалося із врахуванням одвічного гданського «*genius loci*»: «Сьогодні не мусимо невпинно шукати польських слідів в гданській історії і без комплексу прибульця можемо сказати, що це наше місто і прийняти всю його спадщину, разом з тими, для котрих Гданськ і надалі залишається найважливішим містом на світі, хоча роками вони вже живуть у Любеку, Бремї чи Гамбурзі»²⁷. На відміну від невід'ємних для польської свідомості місць національної пам'яті, таких як Пошта польська, транзитний склад на півострові Вестерплатте, новий Музей Другої світової війни став причиною політичних та ідеологічних дискусій. Його первісна форма з універсальним виразом не влаштувала частину еліти держави, представлену політиками партії ПіС. Відтак у 2017 р., одразу після відкриття інституції, дійшло до зміни директора (замість Павела Махцевича директором призначили Кароля Навроцького) та змін в експозиційній частині, які мали наголошувати на важливому польському внеску в перемогу над нацизмом, великих людських і матеріальних втратах Польщі у війні²⁸.

Консервативній інтерпретації Другої світової війни та її спадщини протистояв ліберальний дискурс, що ґрунтувався на традиції єднання, незважаючи на історичні поділи і трагедії. У післявоєнні десятиліття західноєвропейські народи дійшли згоди, що головним способом очиститися від тягаря Другої світової війни було визнання співвідповідальності за Голокост. У ФРН таким жестом стало вшанування на колінах канцлером ФРН Віллі Брандтом пам'яті жертв Варшавського гетто, у Франції – публічне визнання президентом Жаком Шираком у 1995 р. французької відповідальності за пересилку євреїв до місць винищення на стадіоні «Велодром». Ще раніше, у 1980-х роках в Австрії твір Курта Вальдхайма змусив австрійців змістити фокус самоінтерпретації як першої жертви війни до

²⁵ Purchla J. *Medyceusze naszej transformacji. Ministrowie kultury doby transformacji. 1989–2005 (wywiady)*. Kraków: Universitas, 2009. S. 8.

²⁶ Był sobie Gdańsk. Rozmawiają Zbigniew Żakiewicz, Donald Tusk, Paweł Hulle. *Liberalizm polski* / red. I. Krzemiński. Warszawa, 2015. S. 463.

²⁷ Ibid. S. 464.

²⁸ Kania D. Bitwa o pamięć. Koniec pedagogiki wstydu. *Gazeta Polska*. 2017. 31 października. S. 26.

співвідповідальності за жахливий злочин²⁹. Натомість у посткомуністичних державах історична політика була скерована головню на представлення винятковості страждань лише свого народу.

Ще в 1965 р. єпископи Римо-католицького костелу з нагоди 1000-ліття хрещення Польщі розіслали 56 листів до єпископатів різних країн, в яких повідомляли про наближення визначної для Польщі події³⁰. З огляду на важливість і трагічність польсько-німецьких відносин особливе значення мало звернення до німецьких католицьких єпископів, надіслане з Риму 18 листопада 1965 р. У листі польські ієрархи закликали: «Спробуймо забути. Жодної полеміки, жодної холодної війни в майбутньому, лише початок діалогу. Простягаємо Вам наші руки, а також вибачаємо і просимо вибачення»³¹. Ініціатором такого жесту був Архієпископ Митрополит Вроцлавський Болеслав Комінек, багатолітній натхненник процесу визнання ФРН повоєнного кордону з Польщею по річках Одра і Ниса³².

У випадку польсько-німецького примирення існувала сильна асиметрія вини і відповідальності за вчинене насильство. Для німців найскладнішим у процесі було усвідомлення того факту, що лише критичне і щире визнання своєї вини і відповідальності є необхідною умовою для зустрічей і розмов з поляками. Із плином часу діалог поєднання змінює акценти – з опозиції «злочинець-жертва» постає партнерська розмова двох сторін, не обтяжених виною і злочинами, таких, що репрезентують різні історичні умови і перспективи³³. Лист польських єпископів до німецьких не був листом жертви до злочинця, а жертви, яка хоче пробачити вчинене над собою насильство за умови визнання супротивником своєї вини. Важливими жестами з німецького боку, які свідчили про намір пройти дорогу поєднання, стали покаяльні прощі Товариства німецької католицької молоді під назвою «*Rach Christi*», а також Акції «Знаки покаяння» до Освенціму зі середини 1960-х років. Інший символічний акт – кляккання канцлера ФРН Віллі Брандта перед пам'ятником Героям Варшавського гетто³⁴.

За подібним сценарієм інтелектуальні та політичні еліти спробували налагодити й українсько-польський діалог у 1990-х роках. Проте тут жести офіційного Києва польська сторона сприймала симетрично зі своїми до німецької. Для поляків трагедії років Другої світової війни теж свідчили про асиметрію вини – відповідальність за

²⁹ Миллер А. Политика памяти в посткоммунистической Европе и ее воздействие на европейскую культуру памяти. *Полития*. 2016. № 1 (80). С. 111.

³⁰ Roszkowski W. *Historia Polski 1914–2005*. Warszawa, 2009. S. 278.

³¹ Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w chrystusowym urzędzie pasterskim. URL: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/oredzie-niem_18111965.html (дата звернення 14.09.2017).

³² У 2005 р. в 40-річницю Листа, у Вроцлаві відкрито пам'ятник митрополитові Б. Комінку з написом: «...Przebaczamy i prosimy o przebaczenie» – «...Wir vergeben und bitten um Vergebung».

³³ Lüer J., Żurek R. Lekcja z polsko-niemieckiego pojednania? *Pojednanie in progress. Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r. Katalog wystawy*. Wrocław; Berlin, 2015. S. 13.

³⁴ *Ibid.* S. 14.

розпалювання міжнаціональної ворожнечі на Волині та в Галичині у 1943–1944 рр. покладали на українське націоналістичне підпілля – Організацію українських націоналістів чи Українську повстанську армію³⁵. Політичні жести до поєднання зробили на місці польських і, відповідно, українських поховань жертв українсько-польського військово-політичного конфлікту президенти Александр Квасневський та Леонід Кучма в 2003 р. в у. Павлівка (Україна) та Лех Качинський і Віктор Ющенко у 2006 р. у с. Павлокома (Польща). Проте нагнітання міжнаціональної ворожнечі в наступне десятиліття призвело лише до ще більшого розходження інтелектуальних та політичних еліт України та Польщі щодо оцінки подій на Волині 1943 р., які польські Сейм та Сенат у 2016 р. кваліфікували як геноцид³⁶.

Водночас і в Польщі, і в Україні існували інтелектуально-політичні кола, діяльність яких була спрямована саме на пошук діалогу. Це знайшло свій вияв у серії наукових семінарів «Україна-Польща: Важкі питання» (1994–2008), співорганізаторами яких виступили наукові установи та вищі навчальні заклади обох країн, Світовий союз воїнів Армії Крайової, Об'єднання українців Польщі. Українські і польські історики подали приклад толерантного міжнаціонального діалогу зі суперечливих проблем та поваги до права кожного народу вшановувати свої військово-історичні традиції (Українська повстанська армія, Армія Крайова)³⁷.

Характеризуючи польську історичну політику останнього двадцятиліття, зазначимо, що «центральна, традиційна модель пам'яті польської державної і національної спільноти робить наголос на окремі історичні події, патріотичні настанови щодо історичних обставин, формуючи її образ через відповідно сконструйовані практики вшанування певних аспектів минулого. З іншого боку, цей проект розмонтовують ініціативи різного роду локальних пам'ятей, що беруть до уваги досвід меншин, навколо яких будуються певні спільноти»³⁸. На думку Олексія Міллера, «у Польщі минуле перетворилось головню на зброю для боротьби на внутрішньо- і зовнішньополітичному фронтах. Поняття «історична політика» у Східній Європі використовують здебільшого в «польському варіанті»³⁹. А сам термін «історична політика» перетворився на символ «агресивно-інструментального підходу до минулого»⁴⁰.

Проте польський процес трансформації сприяв і появі багатьох громадських організацій та фондів, які формували історичну політику, альтернативну до державної. Такими інституціями були Осередок «Карта», Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі, Фонд «Борруссія» в Ольштині, Фундація Пограниччя в

³⁵ Україна-Польща: важкі питання. Варшава, 2006. Т. 10. С. 355–360.

³⁶ Детальніше див.: Калішук О. Українсько-польське протистояння на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни: науковий та суспільний дискурси. Львів, 2013. 510 с.; Калішук О. У тіні Волині? Історія vs пам'ять. Львів, 2016. 162 с.

³⁷ Polska–Ukraina: trudna odpowiedź. Dokumentacja spotkań historyków (1994–2001). Kronika wydarzeń na Wołyniu i w Galicji Wschodniej 1939–1945. Warszawa, 2003. 184 s.

³⁸ Kobielska M. Polska kultura pamięci w XXI wieku: dominanty. Zbrodnia katyńska, powstanie warszawskie i stan wojenny. Warszawa, 2016. S. 26–27.

³⁹ Міллер А. Политика памяти в посткоммунистической Европе... С. 113–114.

⁴⁰ Там само. С. 113.

Сейнах, Фондація Кжижова, Театр НН в Любліні та ін. Тобто географія поширення альтернативних візій і практик історії не залежала від політичних поділів і була репрезентована майже по всій Польщі. Саме це дає змогу не зводити історичну політику сучасної Польщі до єдиного дискурсу й аналізувати політично-історичні практики в різноманітних світоглядно-ідеологічних виявах.

REFERENCES

- Bernhard, M., Kubik, J. (Ed.). (2014). *Twenty Years After Communism: The Politics of Memory and Commemoration*. New York: Oxford University Press [in English].
- Cenckiewicz, S., Chmielecki, A., Kowalski, A., Piekarska, A. (2013). *Lech Kaczyński. Biografia polityczna 1949–2005*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka [in Polish].
- Dziennik Ustaw*. (2007). Nr 63. Poz 424 [in Polish].
- Dziennik Ustaw*. (2007). Nr 63. Poz 425 [in Polish].
- Informator Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Lublinie*. (2007). Lublin: IPN [in Polish].
- Instytut Stefana Starzyńskiego. URL: <https://www.1944.pl/artukul/oddzialy-muzeum,4515.html> [in Polish].
- Kalicka, J., Witek, P. (2014). Polityka historyczna. In M. Saryusz-Wolska, R. Traba (Red.), *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. (ss. 378–385) Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar [in Polish].
- Kalishchuk, O. (2013). *Ukrainsko-polske protystoiannia na Volyni ta v Halychyni u roky Druhoi svitovoi viiny: naukovyi ta suspilnyi dyskursy*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kalishchuk, O. (2016). *U tini Volyni? Istoriia vs pamiat*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kania, D. (2017, Październik 31). Bitwa o pamięć. Koniec pedagogiki wstydu. *Gazeta Polska*, 26 [in Polish].
- Kasianov, H. (2018). *Past Continuous: Istorychna polityka 1980-kh–2000-kh: Ukraina ta susidy*. Kyiv: Laurus, Antropos-Lohos-Film [in Ukrainian].
- Khakhula, L. (2016). «Rizuny» chy pobratymy? *Suchasni polski dyskursy pro Ukrainu*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kobielska, M. (2016). *Polska kultura pamięci w XXI wieku: dominanty. Zbrodnia katyńska, powstanie warszawskie i stan wojenny*. Warszawa: Instytut badań Literackich PAN [in Polish].
- Lüer, J., Żurek, R. (2015). Lekcja z polsko-niemieckiego pojednania? *Pojednanie in progress. Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r. Katalog wystawy*. (pp. 7–15) Wrocław; Berlin [in Polish].
- Łukasiewicz, M. (Red.) (1990). *Historikerstreit. Spór o miejsce III Rzeszy w historii Niemiec*. Londyn: Aneks [in Polish].
- Lytvyn, M., Khakhula, L. (2019). How and why politicians use history. In *East European Historical Bulletin*, (10), 196–199 [in English].

Main, I. (2008). How Is Communism Displayed? Exhibitions and Museums of Communism in Poland. In O. Sarkisova, P. Apor (Ed.), *Past for the eyes. East European Representation of Communism in Cinema and Museums after 1989*. (pp. 371–400). Budapest; New York: Central European University Press [in English].

Makhun, S. (2009, Hruden 5–11). Yanush Kurtyka: «Istorychna polityka – tse sprava derzhavy». *Dzerkalo tyzhnia*, 14 [in Ukrainian].

Myller, A. (2016). Polytyka pamiaty v postkommunistycheskoi Evrope y ee vozdeistvye na evropeiskuiu kulturu pamiaty. *Polytyia*. 1 (80), 111–121. doi: 10.30570/2078-5089-2016-80-1-111-121 [in Russian].

Nijkowski, L. (2008). *Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny*. Warszawa [in Polish].

Nizinkiewicz, J. (2013, Grudzień 14–15). «Mamy dziś trzy Polski». *Rzeczpospolita*, 45 [in Polish].

Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w chrystusowym urzędzie pasterskim. (1965) URL: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/oredzieniem_18111965.html [in Polish].

Polska polityka historyczna. (2006). *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*. Nr 5 (64) [in Polish].

Polska–Ukraina: trudna odpowiedź. Dokumentacja spotkań historyków (1994–2001). Kronika wydarzeń na Wołyniu i w Galicji Wschodniej 1939–1945. (2003). Warszawa [in Polish].

Portnov, A. (2013). *Istorii dlia domashnoho vzhytku. Esei pro polsko-rosiisko-ukrainskyi trykutnyk pamiaty*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

Purchla, J. (2009). Medyceusze naszej transformacji. In *Ministrowie kultury doby transformacji. 1989–2005 (wywiady)*. (pp. 7–11). Kraków: Universitas [in Polish].

Roszkowski, W. (2009). *Historia Polski 1914–2005*. Warszawa: PWN [in Polish].

Stryiek, T. (2015). *Nevlovni katehorii. Narysy pro humanitarystyku, istoriiu i polityku v suchasnykh Ukraini, Polshchi ta Rosii*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].

Traba, R. (2009). *Przeszłość w terażniejszości. Polskie spory o historię na początku XXI wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie [in Polish].

Ukraina–Polshcha: vazhki pytannia. (2006). Varshava [in Ukrainian].

Ustawa z dnia 2 lipca 1947 r. o utworzeniu Rady Ochrony Pomników Męczeństwa. (1947). *Dziennik Ustaw*. Nr. 52. Poz. 264. Retrieved from URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19470520264/O/D19470264.pdf> [in Polish].

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (2003). *Dziennik Ustaw*. Nr 162. Poz. 1568. Retrieved from URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170002187/T/D20172187L.pdf> [in Polish].

Vidkryttia viiskovykh pokhovan u Lvovi ta polsko-ukrainski stosunki. (2005). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/931890.html> [in Ukrainian].

Wchodzą w życie przepisy noweli ustawy o IPN dot. likwidacji ROPWiM. (2016). URL: <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/wchodza-w-zycie-przepisy-noweli-ustawy-o-ipn-dot-likwidacji-ropwim,12496.html> [in Polish].

Wolff-Powęska, A. (2011). *Pamięć – brzemię i uwolnienie: Niemcy wobec nazistowskiej przeszłości (1945–2010)*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka [in Polish].

Żakiewicz, Z, Tusk, D., Hulle, P. (2015). Był sobie Gdańsk. In I. Krzemiński (red). *Liberalizm polski*. (pp. 458–470). Warszawa [in Polish].

Liubomyr Khakhula. Institutionalization of the historical policy of the Republic of Poland at the end of the 20th – the beginning of the 21st century

The article analyzes the main institutional forms of the historical policy of the Republic of Poland at the end of the 20th – the beginning of the 21st century through the activities of such state-owned actors as the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation, Council for the Protection of Struggle and Martyrdom Sites, public guardians of monuments, historical museums, and public organizations. Historical policy is the activity of the political elite, which is aimed at forming the character of collective memory through the instrumentalization of historical knowledge. The main institutional actors of this policy are state administration bodies, specially created institutions (eg, institutions of national memory), state and public museums, public organizations. The historical policy of Poland during the period of transformation began to obtain institutional forms at the end of the XXth century with the establishment of the Institute of National Remembrance. In 2004, with the support of the President of Warsaw Lech Kaczynski, the Museum of the Warsaw Uprising was opened, which initiated the period of a «new historical policy» – the appeal of the conservative elite of Poland to the praise pages of history, the emphasis on the suffering of the Polish people and the injustices committed by its neighbors. At the same time there was an different interpretation of the historical policy represented by liberal political figures, in particular from the surroundings of the party «Civic Platform». The conflict over the institutional ways of implementing historical politics manifested itself in discussions about the form and content of the Museum of the Second World War in Gdansk.

Key words: historical policy, Republic of Poland, institution, historical museums, places of memory.